Claudia Rankine - Anja Glavinić

Građanin: oda Americi

Kad si sama i umorna, preumorna da buljiš u mobitel ili koji drugi uređaj i tako tratiš vrijeme, zavališ se u hrpu jastuka i prepustiš prošlosti. Obično si pod pokrivačem, a kuća je prazna. Ponekad mjeseca nema, a s druge strane prozora nizak, sivi strop čini se nadohvat ruke. Njegova tamna svjetlost blijedi, ovisno o gustoći oblaka, i ti toneš u ono što se pretvara u metaforu.

Put je često asocijativan. Mirišeš dobro. Dvanaest ti je godina i pohađaš Školu svetih Filipa i Jakov a, a djevojčica koja sjedi iza tebe upita te može li od tebe prepisivati na ispitu. Sestra Evelyn na vrata garderobe, kao da je pano, redovito lijepi petice i jedinice. Djevojčica je katolkinja sa smeđom kosom do struka. Ne možeš joj se sjetiti imena: Mary? Catherine?

Obično si tiha i nikome se ne obraćaš osim sada kad te ona to upita i poslije kad ti kaže da mirišeš dobro i zapravo više nalikuješ bjelkinji. Valjda misli da ti zahvaljuje što si joj dopustila da prepisuje i osjeća se bolje kad prepisuje od osobe koja je gotovo bjelkinja.

Sestra Evelyn ne primijeti vaš dogovor, možda i zato što se ti nikad ne okreneš da prepišeš od Mary Catherine. Sestra Evelyn sigurno misli da te dvije djevojčice razmišljaju vrlo slično ili joj je od prepisivanja više stalo do ponižavanja ili te samo nikad nije ni primijetila ondje u klupi.

Određeni trenuci srce ispune adrenalinom, osuše usta, začepe pluća. Poput grmljavine utope te zvukom, ne, poput groma pogode te u grkljan. Kašalj. Nakon ovoga ostala sam bez riječi. Nisi li to i sama rekla? Nisi li to rekla bliskoj prijateljici koja te kad ste se tek sprijateljile, kad bi joj nešto odvuklo pažnju, znala osloviti imenom svoje crne kućepaziteljice? Pretpostavila si da ste vas dvije jedine crnkinje u njezinu životu. S vremenom prestala je to raditi, premda nikad nije priznala pogrešku. Nikad je zbog toga nisi prozvala (zašto nisi?), ali ipak ne zaboravljaš. Da je ovo obiteljska drama, a mogla bi biti, to bi bila tvoja tragična krivnja – tvoje sjećanje, klupko tvojih

eISSN 1847-7755; doi: 10.15291/sic/1.13.lt.2

osjećaja. Vrijeđa li te više to što „svi crnci izgledaju isto" ili to što te zamijenila nekim drugim premda ste si toliko bliske?

Osjećaj nelagode gura tijelo u stav mirno. Krive riječi ulaze ti u dan kao pokvareno jaje u usta i bljuvotina ti se već slijeva niz bluzu, vlaga ti gura trbuh u prsni koš. Kad se osvrneš oko sebe, ostala si sama. Gađenje nad onim što mirišeš, što osjećaš, ne diže te na noge, ne odmah, zato što je skupljanje snage samo sebi postalo zadatak i zahtijeva vlastito opravdanje. Prisjećaš se nedavnog razgovora i uspoređuješ rečenice koje u sebi već nose „da, i" umjesto „da, ali". Ti i tvoja prijateljica složile ste se kako „da, i" govori o životu bez skretanja, bez alternativnih puteva: dižeš se na noge, bluza je brzo oprana, novi je tjedan, bluza ti je ispod džempera, na koži i mirišeš dobro.

Jutro je i kiša lije iz oluka, a drugdje se gubi među drvećem. Premda znaš da je tu, trebaju ti naočale da bi se uvjerila jer sumnja je neumoljiva; stavljaš naočale. Drveće, kora, lišće, čak i ono mrtvo, sve je življe kad je mokro. Da, pada kiša. Svaki je trenutak takav – prije nego što ga se shvati, odredi kao trenutak sličan nečemu drugom pa zanemari, treba ga iskusiti, treba ga vidjeti. Što je on to upravo rekao? Je li ona to doista rekla? Jesam li čula ono što mislim da sam čula? Je li to upravo izišlo iz mojih usta, njegovih usta, tvojih usta? Trenutak je ogavan. Svejedno želiš prestati gledati drveće. Želiš izići van i stajati među tim drvećem. I premda tek rominja, kiša ipak po tebi lije.

U mraku si, u autu, promatraš kako brzina guta crni asfalt ulice; on ti kaže da ga dekan prisiljava da zaposli osobu druge rase premda postoji toliko dobrih pisaca.

Pomisliš da je to možda eksperiment i da te se možda testira ili da ti se retroaktivno nanosi kakva uvreda ili da si učinila nešto zbog čega je u redu voditi ovakav razgovor.

Zašto misliš da to meni možeš reći? Priželjkuješ da se na semaforu upali crveno ili da se oglasi policijska sirena pa da možeš naglo zakočiti, zabiti se u auto ispred sebe, poletjeti naprijed toliko brzo da vam oboma lica odjednom budu izložena vjetru.

Kao i obično prođeš ravno kroz taj trenutak, očekivano, povučeš se pred onim što je maloprije rečeno. Ne radi se samo o tome što ti svađa izaziva glavobolju, već i o tome što imaš cilj koji ne podrazumijeva da se ponašaš kao da se ovaj trenutak ne događa, kao da se nije dogodio prije, a to prije nije dio ovoga sada dok pada tama, a vrijeme između ovoga gdje smo i onoga kamo idemo postaje sve kraće.

Kad se parkiraš pred kućom i ugasiš auto, ostaneš još deset minuta sjediti za volanom. Strahuješ da se noć zaključava i kodira na staničnoj razini i želiš da vrijeme funkcionira kao visokotlačni uređaj za čišćenje. Dok tako sjediš i zuriš u zatvorena vrata garaže, prisjetiš se kako ti je prijatelj jednom rekao da postoji medicinski termin – john henryism – za ljude izložene stresu koji proizlazi iz rasizma. Do samog se kraja sve više ubijaju od posla kako bi dokazali da nisu manje vrijedni. Sherman James, znanstvenik koji je smislio taj termin, tvrdio je da to ima ozbiljne fiziološke posljedice. Nadaš se da sjedenjem u tišini prkosiš tom trendu.

Zbog prestižnog statusa koji ti donose milje vrijedne godine dana putovanja već si se smjestio u sjedalo do prozora u avionu United Airlinesa i tada djevojčica i njezina majka dođu do tvog reda. Djevojčica te pogleda i kaže majci: to su naša sjedala, ali ovo nisam očekivala. Majčin se odgovor jedva čuje. A tako, kaže. Ja ću sjesti u sredinu.

Nepoznata ti se žena želi pridružiti na ručku. Došla si posjetiti fakultet na kojem je studirala. U bistrou naručite salatu s jajima i inćunima. Ova podudarnost nije početak prijateljstva ili nečeg sličnog zato što ona odmah istakne kako su ona, njezin otac i djed pohađali isti fakultet kao i ti. Htjela je da joj i sin ovdje studira, ali zbog pozitivne diskriminacije ili nečega u vezi s manjinama – nije sigurna kako se to sad zove i nisu li se toga već trebali otarasiti? – sin joj nije primljen. Nisi sigurna trebaš li se ispričati zato što tvoj fakultet ne drži do obiteljske tradicije; umjesto toga upitaš gdje je on. Prestižna škola koju spomene, čini se, ne umanjuje joj ljutnju. I time vaš ručak završi. Salate stignu.

Prijateljica tvrdi da su Amerikanci rastrgani između „povijesnog ja" i „osobnog ja". Pod tim misli da se družite zato što imate zajedničke interese i, više-manje, slične poglede; ali ponekad vaša povijesna ja, njezino bjelačko i tvoje crnačko ili tvoje bjelačko i njezino crnačko, iziđu na površinu i jasno otkriju na kojoj strani Amerike stojite. Tad se gledate ravno u oči, a sekunde vam s lica brišu prijateljske osmijehe. Što si rekla? Vaša privrženost u trenu postaje krhkom, beznačajnom, podložnom bilo kakvom zadiranju u tvoje povijesno ja. I premda bi vas zajednička povijest trebala poštedjeti svih nesporazuma, baš ti je zbog nje sasvim jasno na što je mislila.

Ti i partner idete pogledati film o povijesti izgradnje američkog identiteta – Kuća u kojoj živimo. Zamoliš prijatelja da ti pokupi dijete iz škole. Na povratku kući zazvoni ti mobitel. Susjed kaže da stoji kraj prozora i gleda opasnog crnca koji vam se mota oko kuća. Tip hoda naprijed-natrag, razgovara sam sa sobom i izgleda poremećeno.

Kažeš susjedu da ti prijatelj, onaj kojeg je upoznao, čuva dijete. On kaže, ne, to nije on. Upoznao ti je prijatelja i ovo nije taj fini mladić. U svakom slučaju, samo da znaš, pozvao je policiju.

Partner ti nazove prijatelja i upita ga mota li ti se neki tip oko kuće. Prijatelj ti kaže da bi vidio da je netko tu jer on stoji pred kućom. U slušalici čuješ sirene.

Kad dođeš kući, prijatelj ti razgovara sa susjedom. Policijskih vozila nema. Susjed ti se ispričao prijatelju, a sad se ispričava tebi. U pokušaju da preuzmeš dio odgovornosti za postupke svog susjeda, nepromišljeno kažeš prijatelju da idući put razgovara na mobitel u dvorištu. Gleda te cijelu jednu minutu prije nego što kaže da će na mobitel razgovarati gdje god poželi. Da, naravno, kažeš. Da, naravno.

Kad te neznanac upita što te briga, samo zastaneš i prostrijeliš ga pogledom. Bučne tinejdžere u Starbucksu upravo je nazvao crnčugama. Ej, zar si slijep, odgovoriš, ni ne očekujući da će se okrenuti.

U jednoj ruci drži papirnatu čašu, a u drugoj vrećicu. Djeca k'o djeca. Pa dajte, ne treba ih valjda linčovati, kažeš.

Pa… odgovori.

Svi podignu pogled s mobitela. Tinejdžeri su na čekanju. Pa?, pitaš, dok ljutnja samo navire. Da, a nešto, ni sama ne znaš što, izmami ti osmijeh na lice dok ponavljaš optužbu neznanca glasom koji je obično namijenjen tvome partneru.

Muškarac u metrou srušio joj je sina. Tijelo ti se skameni. Nije mu ništa, ali kreten se nije ni okrenuo. Kaže da ga je zgrabila za ruku i rekla mu da se ispriča: rekla sam mu da pogleda dječaka i ispriča mu se. Da, i ti želiš da to prestane, ti želiš da osoba koja ga nije vidjela, koja ga nikad prije nije vidjela, koja možda nikad nije vidjela nikoga tko nije odraz njega samoga vidi dijete koje je srušila, da mu pomogne da ustane, da ga očisti.

Najbolje je što su neki tipovi stali iza mene poput tjelohranitelja, kaže, poput starije braće.

Nova se psihijatrica specijalizirala za traumu. Čule ste se samo preko telefona. Kuća joj ima ulaz za pacijente, iza u dvorištu. Hodaš stazom obrubljenom ukrasnim travama i ružmarinom do ulaza koji bude zaključan.

Na ulaznim je vratima malo okruglo zvono koje čvrsto pritisneš. Kad se napokon otvore, žena na vratima vrisne: gubi se! Što radiš u mom dvorištu?

Kao da je ozlijeđeni doberman ili njemački ovčar dobio moć govora. I premda se odmakneš, kažeš joj da imaš zakazano. Imate zakazano?, ljutito ponovi. Onda zastane. Sve zastane. O, kaže, o da, tako je. Žao mi je.

Žao mi je, zaista, tako mi je žao.

Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives 4.0 International License